

Бібліографічний огляд

Соціалізація особистості. Виховні механізми і ТЕХНОЛОГІЇ

У сучасних реаліях все більшої значущості набувають такі життєві цінності, як державна незалежність, демократичний розвиток, національно-культурне відродження, свобода слова, участь у житті суспільства й ухвалення рішень, свідомий вибір сфери успішної життєдіяльності.

Підростаюче покоління налаштоване на реформаторські зміни в країні й відчутно долучається до їх реалізації. Водночас процес духовно-морального та соціального розвитку молоді ускладнений такими негативними явищами, як: зростання проявів бездуховності, підліткової дезадаптації, правопорушень, показників суїциду дітей; поширення асоціальних моралей поведінки (мобінг, булінг), ризикованих захоплень, пов'язаних з потребою самоствердження (зачепінг, руферство, дігерство, небезпечні для життя квести); недостатній рівень медіа-культури та безпеки дітей в мережі Інтернет.

І тут головна роль відводиться соціалізації як процесу інтеграції індивіда в суспільство, у різноманітні типи соціальних спільнот шляхом засвоєння ним елементів культури, соціальних норм і цінностей. На основі яких формуються соціально значущі риси особистості.

Соціалізація – це процес розвитку людини від індивідуального до соціального під безпосереднім чи опосередкованим впливом таких факторів соціального середовища, як сукупність ролей і соціальних статусів, соціальні спільноти, в межах яких індивід може реалізувати певні соціальні ролі й набути конкретного статусу; система соціальних цінностей і норм, які домінують у суспільстві й унаслідуються молодшими поколіннями від старших; соціальні інститути, що забезпечують виробництво й відтворення культурних зразків, норм і цінностей та сприяють їх передачі й засвоєнню.

Завдяки соціалізації людина залучається до суспільства, засвоюючи звичаї, традиції і норми певної соціальної спільноти, відповідні способи мислення, властиві даній культурі, взірці поведінки, форми раціональності та чуттєвості.

Соціалізація охоплює діяльність людини в трудових колективах, політичних організаціях, неформальних об'єднаннях. В цьому процесі не тільки людина набуває якостей, необхідних їй для життєдіяльності в суспільстві, але й відбувається становлення всього соціального досвіду, тобто світу людини. Соціалізація особистості забезпечує спадкоємність історичного розвитку. Цей процес відбувається завдяки складним соціальним, соціально-психологічним та психологічним механізмам, які діють в інтегральній єдності. Несоціалізованих людей не буває. Асоціальна поведінка – результат упущень в ході соціалізації.

Виділяють три фактори соціалізації: макро-, мезо- та мікрофактори. Макрофактори – це космос, планета, світ, країна, суспільство, держава – впливають на соціалізацію всіх жителів планети або дуже великих шруп людей, які проживають у певних країнах. Мезофактори – це умови соціалізації великих груп людей, які виділяють за національною ознакою; за місцем і типом поселення, в якому вони живуть; за належністю до аудиторії тих чи інших засобів масової комунікації. Мікрофактори – це соціальні групи, що безпосередньо впливають на конкретних людей (сім'я, група ровесників, мікросоціум, організації, в яких здійснюється соціальне виховання, – навчальні, професійні, громадські та інші).

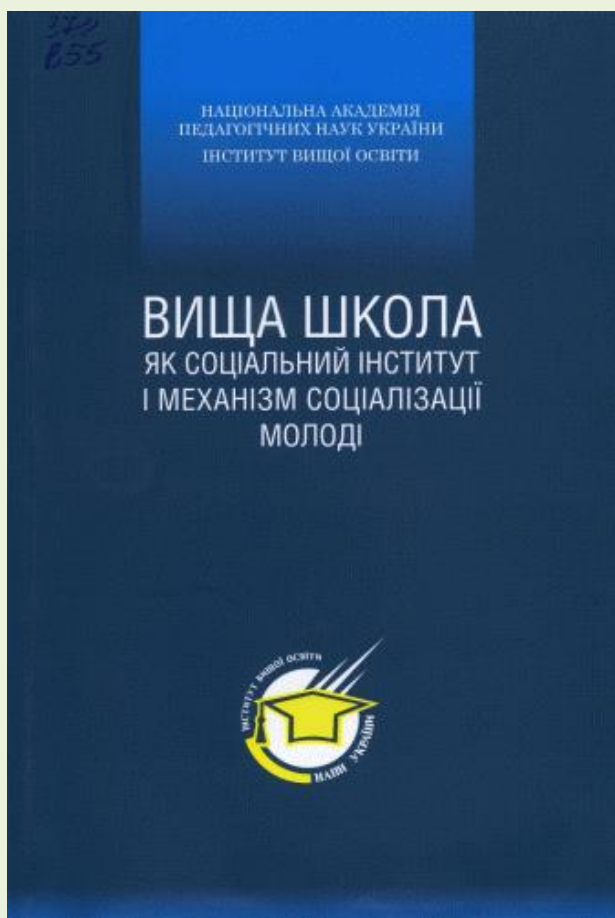
Дослідження сутості процесу соціалізації, його закономірностей, спрямованості є важливими як для теорії, так і для соціальної практики. Проблема соціалізації досліджується багатьма науками: психологією, соціологією, історією, етнографією, педагогікою тощо. Кожна з цих наук вивчає соціалізацію зі свого ракурсу, у певному її аспекті. Найбільш активно проблема соціалізації вивчається соціологією і психологією.

Незважаючи на значний інтерес до проблеми соціалізації, досі питання соціально-психологічних чинників, що забезпечують успішний перебіг процесу соціалізації учнівської молоді, досліджені недостатньо.

Існує певне протиріччя між загальною потребою ефективного впливу на соціалізацію молоді через розуміння соціально-психологічних чинників цього процесу, недостатнім теоретичним та емпіричним дослідженням питань, пов'язаних із соціальним становленням особистості.

Ідею формування механізмів соціалізації через засвоєння соціальних знань, цінностей, умінь та навичок поведінки в соціальному житті, пошук таких основ, знання яких дозволило б оптимізувати процес становлення інтересу та участі молодого покоління в сучасному українському суспільстві окреслено в посібнику:

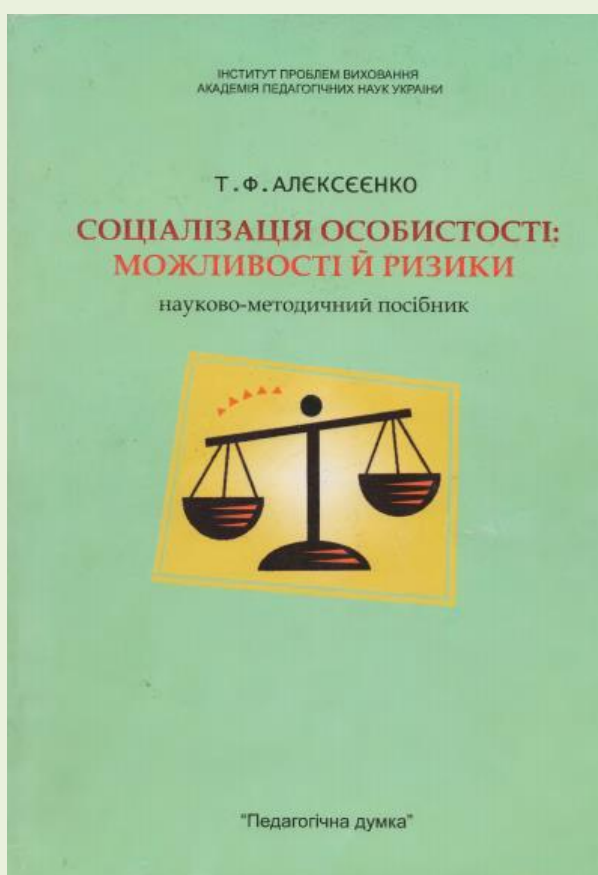
Вища школа як соціальний інститут і механізм соціалізації молоді [Текст] : монографія / Національна академія пед. наук України, Ін-т вищої освіти ; [кол. авт.: М. Михальченко, Т. Андущенко, В. Баранівський та ін.]. – Київ : Педагогічна думка, 2012. – 319 с.

У монографії представлено аналіз перспектив розвитку освітньої галузі, обумовлений адекватністю розгляду освітньої системи, значущості та функціональних особливостей її елементів. Дослідницькі зусилля авторів спрямовані на виявлення сутнісних особливостей вищої освіти як соціального інституту та з'ясування механізмів соціалізації молоді.

Зміст соціалізації особистості з точки зору науки та практики реального життя, а саме з позиції можливостей соціального розвитку особистості й аналізу ризиків на конкретних фактах, та можливих перспектив нейтралізації та профілактики цих ризиків розкривається у посібнику:

Алексєєнко, Т. Ф. Соціалізація особистості: можливості й ризики (соціально-педагогічний аспект) [Текст] : [Науково-методичний посібник] / Т. Ф. Алексєєнко ; Ін-т проблем виховання; АПН України. – Київ : Педагогічна думка, 2007. – 151с.

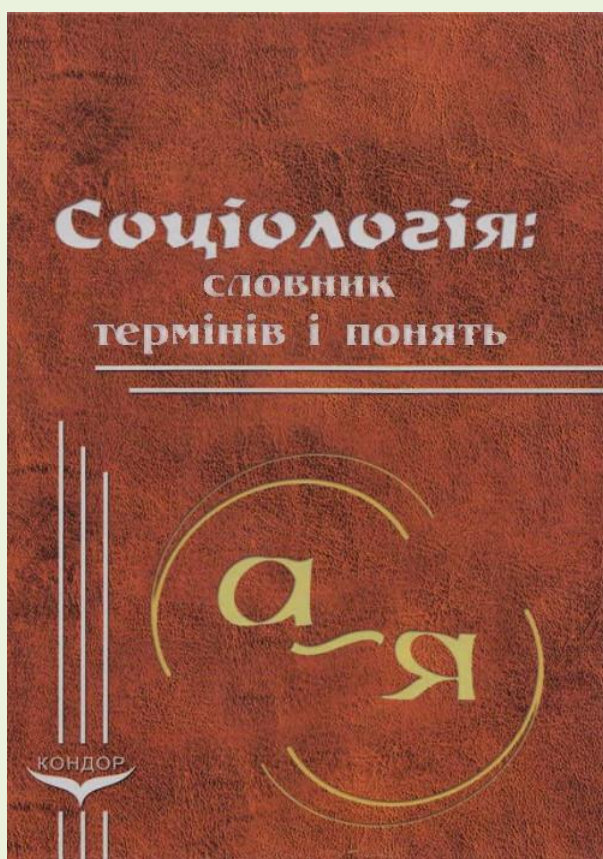
У науково-методичному посібнику викладено теоретико-методологічні підходи до визначення сутності й змісту соціалізації особистості, розкрито її види і механізми, місце у контексті соціальної педагогіки і особливості її співвіднесення з вихованням, основні детермінанти соціалізаційного процесу, можливості й ризики соціалізації особистості в умовах трансформації сучасного суспільства, стан дитинства в сучасних соціокультурних реаліях, феномен

соціального сирітства і його причини, шляхи попередження та профілактики негативних тенденцій і проблем на засадах позитивної соціалізації дитини в умовах найближчого соціального оточення.

Представлено концепцію соціально-педагогічного патронату молодій сім'ї як можливого дієвого механізму оптимізації умов первинної соціалізації, створення цілісного виховуючого середовища за місцем проживання і посилення соціальної функції контролю суспільства.

Поняття соціалізації як процес становлення особистості, освоєння індивідом певної системи знань і цінностей, ролей, норм і зразків поведінки, притаманних певному суспільству, соціальній спільноті, групі, які дають йому змогу функціонувати як повноцінному членові суспільства визначено у словнику:

Соціологія: словник термінів і понять [Текст] / Біленький Є.А., Козловець М. А., Саух І. В. та ін.; За ред. Біленького Є. А., Козловця М. А. – Київ : Кондор, 2006. – 370 с.

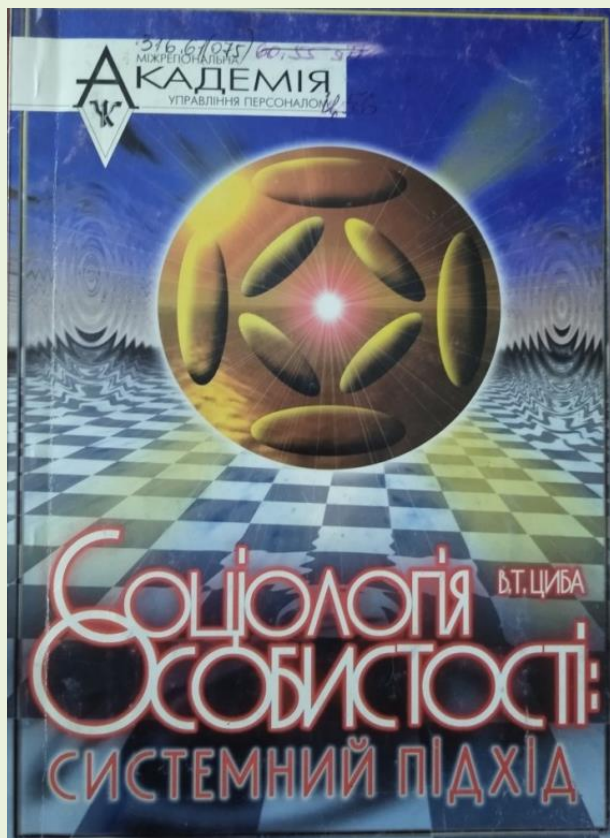
В доступній формі подається тлумачення найважливіших понять і термінів, які використовуються у навчальних курсах соціологічних та інших суспільних дисциплін.

Словник складено на основі сучасних соціологічних джерел, відповідно до загальнонаукового вживання основних понять і термінів, з урахуванням того, що соціологія постійно розвивається, а її понятійний інструментарій, закономірності і принципи конкретизуються, наповнюються

новим змістом.

Соціалізація людини здійснюється широким набором універсальних засобів, зміст яких специфічний для того чи іншого суспільства, тієї чи іншої соціальної верстви, того або іншого віку соціалізуємого. Фактори, агенти, засоби та механізми соціалізації особистості представлені у посібнику:

Циба, В. Т. Соціологія особистості: системний підхід соціально-психологічний аналіз [Текст] : Навчальний посібник / В. Т. Циба. – Київ : МАУП, 2000. – 152 с.

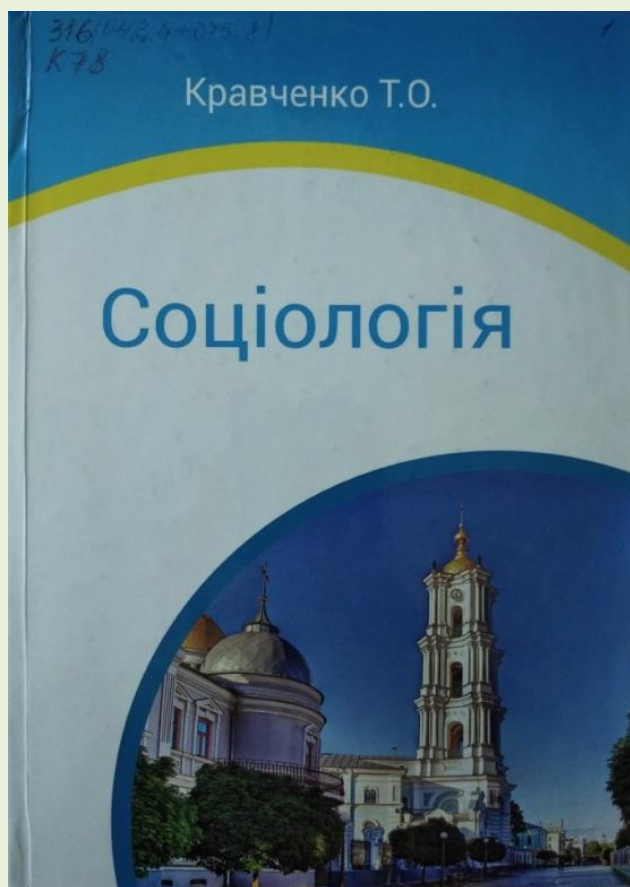

У посібнику викладено теоретичні основи соціології особистості та особливості її соціалізації. Матеріал поданий з методологією системного підходу до вивчення структури та діяльності особистості як окремого випадку ієрархії соціальних суб'єктів – індивіда, осередку, організації, об'єднання організацій тощо.

Відповідно до вимог системного підходу проаналізовано гомео- та геторостатичну системи особистості, її сферу свідомості на макро- та макрорівнях, у статиці та динаміці. Процес соціалізації трактується як становлення суб'єктності та правосуб'єктності особистості.

Соціалізація особистості з точки зору соціології, а також як процес і результат набуття соціального досвіду людини внаслідок різних видів діяльності, спілкування, виконання соціальних ролей у близьких і віддалених колах соціальної взаємодії, засвоєння моделей поведінки в різних життєвих ситуаціях і у взаєминах з різними агентами соціалізації і в різних соціальних середовищах, яскраво представлена у навчальному посібнику:

*Кравченко, Т. О. Соціологія [Текст] : курс лекцій / Т. О. Кравченко ;
МОН України, Сумський державний педагогічний ун-т ім.
А. С. Макаренка. – Суми : [ФОП Цьома С. П.], 2017. – 218 с.*

«Соціологія».

У навчальному посібнику подана загальна картина розвитку суспільства, розкрито ключеві соціологічні поняття, логічно пов'язані у єдину систему. Представлений опис предмету та методів соціології, відомостей про соціальну структуру, соціальні групи і поведінку. Паралельно теоретичному матеріалу дається великий практичний, до якого увійшли найкращі студентські роботи, підготовлені останніми роками студентами у рамках курсу

Військова та інформаційно-психологічна агресія з боку РФ, що розгорнулася з 2014 р., поставила в «глухий кут» соціально-педагогічну науку. Роками відпрацьовані теорія, методологія, цілі, зміст, форми, методи, засоби роботи з дітьми, молоддю, іншими категоріями населення виявилися неспроможними пояснити феномен масової аномії, за якої значна частина суспільства опинилася в «зомбі-реальності» і продовжує її продукувати. Особливо це позначилося на фундаментальній теорії соціально- педагогічної науки – соціалізації особистості. Наукове розв'язання проблеми соціалізації особистості в умовах гібридної війни розкрито в монографії:

Курило, В. С. Соціалізація особистості в умовах гібридної війни на Сході України [Текст] : монографія / В. С. Курило, С. В. Савченко, О. Л. Караман ; МОН України ; Національна академія педагогічних наук України ; Державний заклад "Луганський національний ун-т ім. Т. Шевченка" та ін. – Старобільськ : ДЗ "ЛНУ ім. Т. Шевченка", 2018. – 239 с.

У монографії представлено сутність гібридної війни як соціального феномену новітньої історії України; науково обґрунтовано сутність та механізми процесу соціалізації особистості; уточнено категоріальний апарат теорії соціалізації шляхом уведення в науковий обіг нового поняття – «абераційна соціалізація» – та визначення соціальних чинників цього явища.

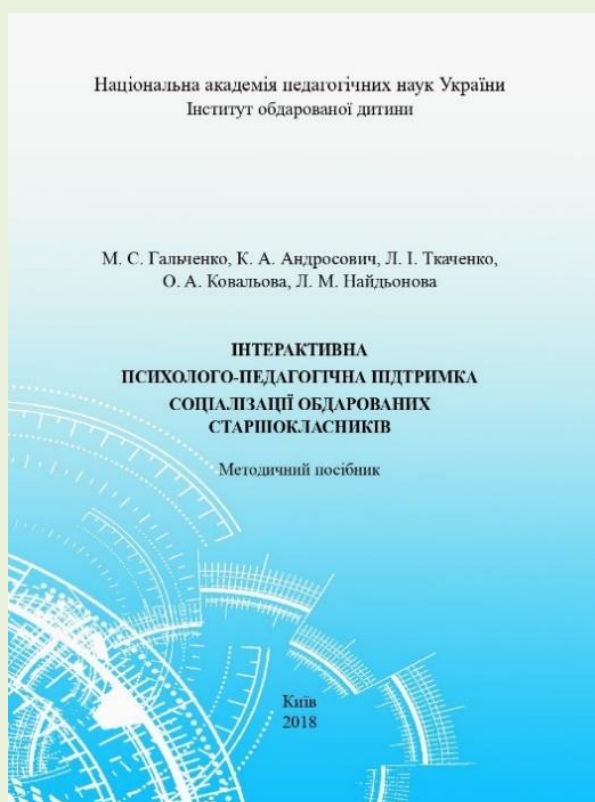
Визначено особливості соціалізації дітей і молоді сходу

України в умовах гібридної війни на Донбасі; представлено результати дослідження генези соціальних норм і ціннісних орієнтацій молоді в умовах гібридної війни.

Творчий, інтелектуальний потенціал людей, що визначається зазвичай обдарованістю, є рушієм прогресу суспільства. У чому ж проблеми соціалізації творчо обдарованих дітей. Творчо обдарована дитина може мати свій погляд на зразки поведінки, психологічні установки, соціальні норми і цінності, що прийняті у суспільстві.

У наступних посібниках представлено методи, технології та основні проблеми педагогічної та психологічної підтримки соціалізації обдарованих дітей, а також звернено увагу на вплив Інтернет середовища у процесі соціалізації.

Інтерактивна психолого-педагогічна підтримка соціалізації обдарованих старшокласників : методичний посібник / М. С. Гальченко, К. А. Андросович, Л. І. Ткаченко, О. А. Ковальова, Л. М. Найдюнова. – Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2018. – 136 с.

У методичному посібнику представлено аналіз вітчизняного та світового досвіду щодо психолого-педагогічної підтримки обдарованих учнів старших класів. Авторами розроблено й описано теоретичні психологічну та педагогічну моделі, що забезпечує мультидисциплінарний підхід до вивчення проблеми соціалізації обдарованої особистості.

Запропоновані інтерактивні засоби в роботі вчителя для підвищення ефективності соціалізації обдарованих учнів. Розроблено серію практичних занять щодо підвищення соціально-комунікативної компетентності вчителя. Представлено практичний досвід використання проектної діяльності педагогів із застосуванням Інтернет-технологій.

Андросович К. А. Профілактика деструктивної соціалізації обдарованих старшокласників в Інтернет-середовищі : методичні рекомендації / К. А. Андросович, Л. І. Ткаченко. – Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2018. – 40 с.

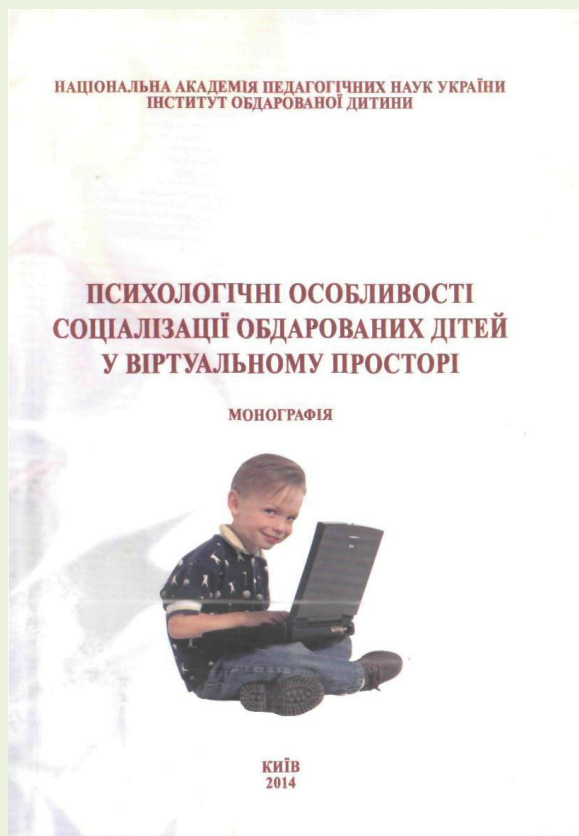
У методичних рекомендаціях авторами досліджено позитивні та негативні чинники впливу Інтернету на соціалізацію обдарованих учнів; розкрито моделі поведінки користувачів мережі Інтернет та обґрунтовано теоретичну модель профілактики деструктивних проявів Інтернет-соціалізації обдарованих учнів. Розкрито поняття «безпечна поведінка обдарованих старшокласників у мережі Інтернет», яке охоплює пізнавальний,

вчинковий і мотиваційно-рефлексивний компоненти. Автори зазначають, що процес формування у школярів безпечної поведінки в Інтернет-мережі відбувається під впливом різноманітних факторів на індивідуальному, сімейному, суспільному рівнях, рівні найближчого оточення (рівень однолітків, рівень освітньої установи).

Запропоновано систему соціально-педагогічних умов, що забезпечує профілактику безпечної соціалізації обдарованої молоді в Інтернет-середовищі.

Дослідження соціалізації в Інтернет-просторі, як частини віртуального простору наближує до розуміння процесів соціалізації кожної людини у її власному просторі «уявного», оскільки Інтернет-середовище більш інструменталізовано. Наукова проблема дослідження цього процесу полягає у виявленні загальних закономірностей та визначенні нормативності його перебігу, що представлено у виданні:

Лучинкіна, А. І. Психологічні особливості соціалізації обдарованих дітей у віртуальному просторі [Текст] : монографія / А. І. Лучинкіна, К. Г. Мілютіна, Т. А. Яншина ; НАПН України, Ін-т обдарованої дитини. – Київ : [Ін-т обдарованої дитини], 2014. – 250 с.

У монографії йдеться про психологічні закономірності соціалізації обдарованої особистості в Інтернет-просторі, розкривається погляд на соціалізацію обдарованої особистості в Інтернеті як на процес розширення власного досвіду, звертається увага на те, що соціалізація в Інтернет-середовищі є вагомим складовим елементом соціалізації особистості. Автори розглядають складові, структуру та етапи Інтернет-соціалізації.

Важливою частиною монографії є розроблена система психологічного супроводу процесу Інтернет-соціалізації та профілактики девіантного розвитку обдарованих підлітків.

В просторі координат сучасного суспільства розглядається досить новий вид соціалізації, який отримав назву «економічна». Цей вид соціалізації визначається як засвоєння особистістю економічних цінностей, завдяки чому відбувається включення її в систему економічних відносин. Аналіз досліджень економічних психологів показує, що причиною економічної поведінки особистості можуть бути фактори економічної свідомості, що розглядаються, зокрема, у монографії:

Соціально-психологічні проблеми становлення суб'єкта економічної соціалізації : монографія / [Т.В. Говорун, Н.М. Дембицька, І.К. Зубіашвілі та ін.] ; за наук. редакцією В.В. Москаленко. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. – 300 с.

У дослідженні розкривається соціально-психологічна сутність суб'єктності економічної соціалізації особистості, показано, що вона реалізується в результаті екстеріоризації та інтеріоризації тих нових структур, які утворюють економіко-психологічний простір, в якому кожен із партнерів взаємодії виявляє і реалізує себе як суб'єкта економічної діяльності.

На основі емпіричного дослідження розкриваються такі соціально-психологічні

характеристики суб'єкта економічної соціалізації, як ставлення до власності, до грошей. Досліджується економічна культура студентської молоді як суб'єктна складова економічної соціалізації.

Теми соціального розвитку та соціалізації особистості постійно розглядаються на сторінках науково-педагогічного журналу «Рідна школа».

Галета, Я. Соціальний розвиток особистості в умовах інформаційного суспільства [Текст] / Я. Галета // Рідна школа. – 2017. – № 3/4. – С. 11-14.

У статті проаналізовано проблему успішної адаптації та самореалізації людини в сучасному інформаційному середовищі. Зазначено, що висока динаміка інформаційних процесів у сучасному суспільстві припускає існування принципової відмінності соціалізації особистості, яка не повинна відбуватися в умовах стихійної дії на неї різних обставин життя і випадкових чинників соціалізації.

У статті репрезентовано різні підходи до розуміння поняття «культура», узагальнено тлумачення соціального змісту культури, а також акцентовано увагу на впливові культури на соціалізацію особисті. Основним контекстом розвитку особистості при цьому обрано інтеграцію в соціальне культурне середовище.

Отже, загалом, теорія соціалізації має відкритий та мобільний характер, а також постійно доповнюється і змінюється разом із мінливістю світу й соціуму, під впливом зовнішніх (соціальних) та внутрішніх (індивідуально-психологічних) чинників.

Шановні користувачі!

*Усі документи, представлені у бібліографічному огляді,
доступні у фонді Наукової бібліотеки.*

*За більш детальною інформацією пропонуємо звертатись
до Електронного каталогу за посиланням:*

<http://lib.sspu.edu.ua/library>

*Огляд підготувала
завідувачка сектором Стонт Л. О.*